

СУДОВА ГЕМОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Олена Сергіївна ОБОЛЕНЦЕВА-КРАСИВСЬКА,

*старший науковий співробітник сектору
товарознавчих досліджень лабораторії
товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів
інтелектуальної власності Харківський науково-
дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса*

В сучасних умовах судова гемологічна експертиза являє собою діяльність, що здійснюється в експертних установах відповідними висококваліфікованими фахівцями-гемологами. Їх багатоаспектна діяльність має специфічні характеристики, які стосуються пізнавальної, організаційної та інших сторін практичної діяльності.

Нині потенціал судової гемологічної експертизи розкритий далеко не повністю. Окрім експертного супроводу при розслідуванні слідчими органами протиправних діянь, роль гемологічної експертизи полягає також у виявленні кримінальних явищ, їх попередженні та прогнозуванні. У зв'язку з цим особливого значення набуває дослідження судової гемологічної експертизи в розрізі історичного аспекту її появи та виявлення основних тенденцій її розвитку на сучасному етапі. Необхідність вивчення та аналітичного огляду історичного аспекту будь-якого явища дає можливість виявити тенденції його еволюції; попередити дублювання та повторення помилок минулого; вибудувати теоретичне підґрунтя для проведення досліджень та з'ясувати рівень їх розроблення; побудувати науковий прогноз, розглядаючи предмет дослідження у динаміці. Отже, вивчення історичного аспекту розвитку судової гемологічної експертизи на сьогоднішній день є актуальним питанням.

Питання розвитку судової гемологічної експертизи, класифікації дорогоцінного й навідорогіціного каміння піддавалися науковому аналізу в теорії криміналістики, судової експертизи та інших споріднених галузей правничих наук. Цьому були присвячені роботи ряду вчених радянської доби, сучасних вітчизняних науковців та фахівців закордонних шкіл. Серед Але багато питань судової гемологічної експертизи ще потребують своєї розробки й висвітлення. Тому важливим є дослідження еволюції розвитку судової гемологічної експертизи, що допоможе надалі уникати помилок при вирішенні конкретних питань у судових провадженнях.

Метою роботи є узагальнення історичних даних щодо появи та розвитку гемологічної експертизи як окремого виду судових експертиз, що розвивалася і удосконалювалася не тільки в контексті суспільно-історичних та політичних подій у державі, а й як наслідок різних організаційних заходів по створенню та вдосконаленню судово-експертних структур.

Проводячи ретроспективний аналіз розвитку судової гемологічної експертизи, слід зазначити, що вона виникла з практичної необхідності використовувати фахові знання у ході торгівлі та проведення

різноманітних економічних операцій, коли дорогоцінне та напівдорогоцінне каміння слугувало еквівалентом грошей; фігурувало у якості цінних дарунків та виконувало багато інших важливих функцій.

Гемологія (від лат. «гемта» – самоцвіт, дорогоцінне каміння і «логос» – наука) – наука про самоцвіти. Існують й інші визначення терміну «гемологія», що відрізняються в основному розстановкою акцентів. Наприклад, Є. Я. Кієвленко розуміє під гемологією сукупність відомостей про дорогоцінні та напівдорогоцінне камені, якщо вивчаються, головним чином, їх фізичні властивості, особливості хімічного складу, їх декоративно-художню цінність, що використовується в ювелірному виробництві. Вивчаючи ці питання, К. Худоба та Е. Гюбелін вважають, що гемологія (німецький аналог – Edelsteinkunde) – вчення про властивості напівдорогоцінного й дорогоцінного каміння, про закони, що обумовлюють їх форму і фізичні властивості, хімічний склад і родовища з метою практичного використання. Вони розглядають також імітації, синтетичні аналоги природних каменів і синтетичні матеріали, що не мають природних аналогів. Практична гемологія займається усіма видами обробки каменів – огранюванням, облагороджуванням, забарвленням тощо [1].

Гемологія, як окрема галузь використання спеціальних знань, з'явилася в стародавньому світі, коли людство почало використовувати природні мінерали в якості платіжного засобу (торгівля), у виробництві прикрас (ювелірна справа), у прадавніх магічних ритуалах (наприклад, у якості талісманів та оберегів) та як засіб мистецтва (наприклад, для створення скульптур). Зокрема, у трактатах стародавнього Єгипту і Греції є поради щодо знаходження родовищ та прийомів обробки дорогоцінного каміння. Часто володарі держав використовували дорогоцінне каміння у якості печаток із різьбленням. Мабуть, вони і були першими гемами («гема» від лат. – «коштовний камінь») [2].

Одним з перших вчених, хто проводив гемологічні дослідження, був відомий науковець М. В. Ломоносов, який з'ясував природу бурштину та відніс його до природних органічних утворень. На початку ХІХ ст. фахівець із мінералогії В. Севергін почав систематичні гемологічні дослідження, а М. І. Пил розробив перший гемологічний словник [3].

Початком розвитку гемології синтетичних мінералів, умовно, можна вважати 1902 рік, коли французький хімік М. А. Вернейль вперше отримав і почав поставляти на світовий ринок синтетичні рубіни, а трохи пізніше синтетичні сапфіри і синтетичну шпінель. Поява великої кількості синтетичних каменів не знизило, а, навпаки, підвищила вартість природних ювелірних каменів. В останні роки гемологія, як самостійна наука, розвивається особливо інтенсивно, оскільки використовує увесь арсенал новітніх розробок рентгенографії, адсорбційної оптичної спектроскопії тощо [4].

Судова гемологічна експертиза, на відміну від гемології-науки, обслуговує специфічний вид суспільних відносин – потреби правоохоронних органів. Вона, завдяки інструментальній діагностиці, дозволяє визначити індивідуальні характеристик каменів, діагностувати камені або мінерали, встановити, чи є даний камінь дорогоцінним або

декоративним, розпізнати імітацій і підробки, визначити якісні характеристики каміння. Також при проведенні судової гемологічної експертизи визначаються питання фальсифікації та облагородження дорогоцінного каміння. В сучасних ювелірних виробках особливої уваги експерти приділяють саме встановленню факту облагороджування дорогоцінних каменів. Об'єктами даної експертизи є: діаманти (алмази ограновані, алмази у сировині), дорогоцінне каміння, дорогоцінне каміння органогенного утворення (перли, бурштин) у сировині, виробках і колекційних зразках, їх штучні замітники та імітації [5].

На вирішення експертизи цього роду ставляться, наприклад, такі питання: чи є наданий для дослідження камінь коштовним, напівкоштовним або обробним; чи є наданий для дослідження камінь природним, замітником, синтетичним аналогом або імітацією; які вага і розмір даних каменів; яка вартість каменя, наданого на експертизу; чи є на наданих для дослідження інструментах, предметах сліди ювелірних каменів; чи знаходився раніше наданий на дослідження камінь у ювелірному виробі (якщо так, то з якого металу виготовлено цей виріб); з якого родовища походять необроблені камені, надані для дослідження; чи походять камені, вилучені у різних осіб, з одного джерела тощо [6].

На сьогодні Харківський НДІ судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса – перший в Україні серед науково-дослідних установ Міністерства юстиції України розпочав здійснення судових гемологічних експертиз. За останній рік в інституті біло проведено більше 200 подібних експертиз. І наразі, кількість виконаних експертних досліджень невпинно зростає.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що судова гемологічна експертиза, будучи окремим видом судових експертиз, розвивалася і удосконалювалася не тільки в контексті суспільно-історичних та політичних подій в державі, а й як наслідок організаційних заходів із створення та вдосконалення судово-експертних структур, а також діяльності вчених та фахівців, які обґрунтували її методологічні та методичні основи.

Список використаних джерел:

1. Киевленко Е. Я., Сенкевич Н. Н. Геология месторождений поделочных камней. Изд. 2-е, перераб. и дополн. М.: Недра, 1983.
2. Ферсман А. Е. Рассказы о самоцветах. М.: Наука, 1974. 180 с.
3. Большая иллюстрированная энциклопедия древностей. Прага: Артия, 1980. 520 с.
4. Дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння. Законодавчі і нормативно-правові акти. /Під редакцією Видолоба В. В. К.: «Арт Ек», 2001. 415 с.
5. Артюх Т. М. Діагностика та експертиза коштовностей : підручник. К.: КНТЕУ, 2002. 500 с.
6. Артюх Т. М. Пробірний контроль. Експертна оцінка виробів з дорогоцінних металів : навчальний посібник. К.: Воля, 2009. 340 с.